

Onderzoeksverantwoording Nationale Monitor Duurzame Gemeenten

[Ondertitel]

HET **pon** | **telos**

Onderzoeksverantwoording Nationale Monitor Duurzame Gemeenten

[Ondertitel]

R. Smeets MSc,
S. Paenen MSc,
F. Bijster MSc.

Colofon

Auteur(s)

R. Smeets MSc,
S. Paenen MSc,
F. Bijster MSc.

Opmaak tabellen en figuren

[Naam/namen]

Fotograaf

[Naam/namen]

Publicatienummer

[Nummer]

Datum

januari 2022

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Het PON & Telos. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van Het PON & Telos. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan Het PON & Telos geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon-telos.nl

Inhoudsopgave

1	De methode op hoofdlijnen	1
1.1	Het begrip duurzame ontwikkeling	1
1.2	Het meetinstrument	1
1.3	Beeldtaal	3
2	Sociaal-cultureel kapitaal	4
2.1	Maatschappelijke participatie	4
2.2	Politieke participatie	5
2.3	Economische participatie	5
2.4	Kunst en Cultuur	5
2.5	Gezondheidszorg	6
2.6	Gezonde leefstijl	6
2.7	Veiligheid	6
2.8	Onderwijs	7
2.9	Woonomgeving	7
2.10	Wonen	7
3	Ecologisch kapitaal	9
3.1	Bodem	10
3.2	Water	10
3.3	Lucht	10
3.4	Externe veiligheid en hinder	11
3.5	Natuur en landschap	11
3.6	Energie	11
3.7	Afval en grondstoffen	12
4	Economisch kapitaal	13
4.1	Arbeid	13
4.2	Ruimtelijke vestigingsvoorwaarden	14
4.3	Concurrentievermogen	14
4.4	Infrastructuur en bereikbaarheid	14
4.5	Kennis	15

1 De methode op hoofdlijnen

1.1 Het begrip duurzame ontwikkeling

Het PON & Telos volgt de commissie-Brundtland¹ in haar definitie van het begrip duurzame ontwikkeling.

‘Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder daarbij de mogelijkheden van toekomstige generaties om in hun behoeften te kunnen voorzien te beperken.’

Het is een zeer algemene omschrijving die verdere operationalisering behoeft. Hiervoor maakt het PON & Telos gebruik van een zogeheten driekapitalenmodel. Niet alleen om het begrip verder uit te werken, maar ook om het meetbaar te maken. In het driekapitalenmodel wordt een onderscheid gemaakt tussen het sociaal-cultureel, ecologisch en economisch kapitaal (people, planet en profit). Om te kunnen spreken van duurzame ontwikkeling moet worden voldaan aan drie eisen:

- Er moet sprake zijn van het gelijktijdig verbeteren van de driekapitalen. Verbetering van het ene kapitaal mag niet ten koste gaan van één of beide andere kapitalen. Het gaat om ontwikkeling in balans.
- De ontwikkeling moet houdbaar zijn over generaties heen: geen afwenteling in de tijd plaatsvinden.
- De ontwikkeling moet ook houdbaar zijn op mondiaal niveau. Onze ontwikkeling mag niet ten koste gaan van die in andere gebieden en andere landen.

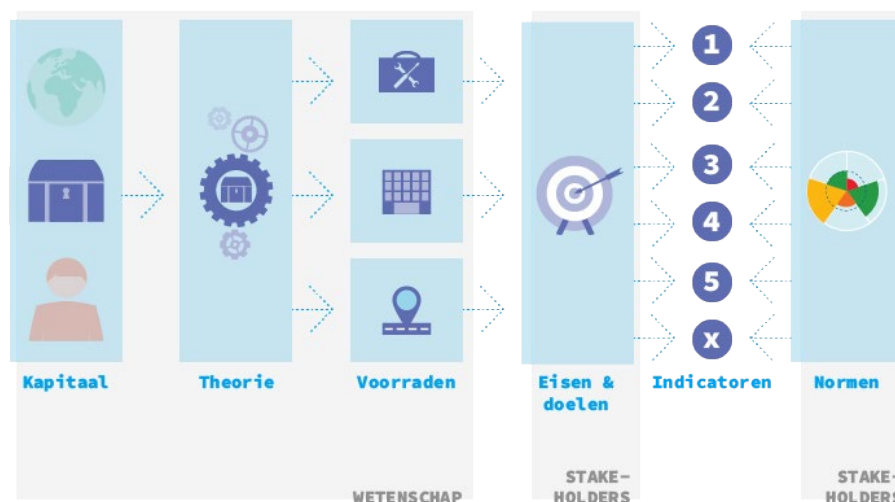
1.2 Het meetinstrument

Om duurzame ontwikkeling vervolgens te kunnen meten heeft het PON & Telos onder andere de Nationale Monitor Duurzame Gemeenten ontwikkeld waarvan in dit onderzoek gebruik is gemaakt. Figuur 1 laat zien hoe deze duurzaamheidsmonitor is opgebouwd. De duurzaamheidsmonitor is gebaseerd op een grote set indicatoren die op een systematische wijze geordend zijn en met elkaar in verband worden gebracht. De ordening ontstaat doordat we ieder van de 3 kapitalen ontleden in zogenaamde voorraden (thema's). Hieraan koppelen we vervolgens lange termijn doelen (eisen in de terminologie). In de monitor zijn de lange termijn doelen, om de onderlinge vergelijkbaarheid van gemeenten mogelijk te maken, door het PON & Telos vastgesteld. Indicatoren gebruiken we om te meten of een gemeente er ook daadwerkelijk in slaagt de lange termijn doelen te realiseren. Door gebruik te maken van normen (streefwaarden, vergelijkingsmaatstaven) kunnen we de resultaten beoordelen. We doen dit voor alle 352 Nederlandse gemeenten op dezelfde manier, wat het mogelijk maakt om de gemeenten onderling vergelijken (benchmarken). Het PON & Telos doet dit al sinds 2014, en daardoor zijn we in staat ontwikkelingen in de

---

¹ Brundtland, G. H. (1987). Our common future—Call for action. Environmental Conservation, 14(4), 291-294.

tijd te laten zien. Voor het opstellen van de monitor hebben we gegevens gebruikt van verschillende betrouwbare bronnen, onder andere CBS Microdata, GGD, Nationaal Bodemsaneringsonderzoek, Biodiversiteitsnetwerk, Klimaatmonitor.

Figuur 1 De samenhang tussen kapitalen, voorraden en indicatoren

In het duurzaamheidsportret zoals dat voor de gemeente is opgesteld, is aan de volgende onderwerpen aandacht besteed, zie figuur 2.

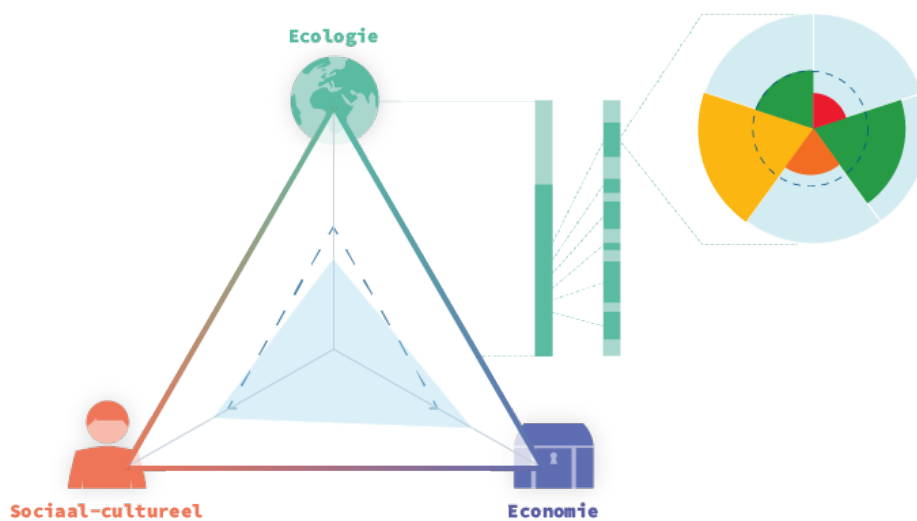
Figuur 2 Overzicht voorraden per kapitaal

Overzicht voorraden per kapitaal		
Sociaal-cultureel	Ecologie	Economie
1 Maatschappelijke participatie	1 Bodem	1 Arbeid
2 Economische participatie	2 Lucht	2 Ruimtelijke vestigingsvoorwaarden
3 Politieke participatie	3 Water	3 Concurrentievermogen
4 Kunst en cultuur	4 Natuur en landschap	4 Kennis
5 Gezondheidszorg	5 Externe hinder en veiligheid	5 Infrastructuur/bereikbaarheid
6 Veiligheid	6 Energie en klimaat	
7 Woonomgeving	7 Afval- en grondstoffen	
8 Onderwijs		
9 Gezonde leefstijl		
10 Wonen		

1.3 Beeldtaal

Het PON & Telos maakt gebruik van beeldtaal om de resultaten van de duurzaamheidsbenchmark te presenteren. We gebruiken een driehoek om te laten zien of de kapitalen zich in balans ontwikkelen, taartdiagrammen om de indicatorscores te tonen (hoe meer een taartpunt gevuld is, hoe beter) en kleuren om aan te geven hoe de indicatorscore beoordeeld moet worden gegeven de lange termijn doelen (rood: zorgelijk, oranje: heeft aandacht, groen: goed, goud/geel: uitstekend).

Figuur 3 De beeldtaal van Het PON & Telos

In de volgende hoofdstukken wordt per kapitaal een beschrijving gegeven van het kapitaal en de bijbehorende voorraden inclusief lange termijn doelen.

2 Sociaal-cultureel kapitaal

Binnen het sociaal-cultureel kapitaal zijn sociale rechtvaardigheid en maatschappelijke betrokkenheid kernbegrippen. Voor een sociaal en cultureel duurzame samenleving wordt het principe van sociale rechtvaardigheid ingevuld met gelijke kansen, vrijheid, brede toegankelijkheid van voorzieningen, gezondheid en veiligheid. Maatschappelijke betrokkenheid verwijst naar maatschappelijke, politieke en economische participatie van burgers. Burgers die zowel rechten, maar ook plichten hebben ten opzichte van zichzelf en de samenleving. Binnen het sociaal cultureel kapitaal draait het primair om de sociale interacties binnen een samenleving. Mensen ontwikkelen zich door te participeren in sociale netwerken. Die toegang tot netwerken wordt uitgedrukt met een begrip als 'sociaal kapitaal'. Sociaal kapitaal is belangrijk voor het welzijn van mensen én voor de economische productiviteit en groei.

Via sociale netwerken hebben mensen toegang tot hulpbronnen die ze individueel niet kunnen bereiken. Zelfredzaamheid en samenredzaamheid spelen hierbij een belangrijke rol. De mate waarin individuen regie voeren over hun eigen leven en de mate waarin ze hun sociale netwerk hierbij kunnen en willen betrekken. Door te participeren ontmoet men elkaar en leert men elkaar kennen: 'onbekend maakt onbemind'. In wijken en buurten waar men elkaar niet kent en weinig van elkaar weet, bestaat weinig onderling vertrouwen tussen mensen. Hierdoor krijgt men sneller het gevoel in een onleefbare en onveilige omgeving te wonen. Naast vertrouwen in de medemens is er ook politiek en institutioneel vertrouwen. Daarbij gaat het om het vertrouwen in instituties zoals leger, overheid, pers, bedrijven en vertrouwen in de politiek. Culturele diversiteit is het vermogen van de samenleving om ruimte te bieden aan diverse culturele uitingsvormen en deze de kans te geven zich verder te ontwikkelen. Cultuur wordt gezien als een sociaal overdraagbaar systeem van concepten en ideeën die het denken en gedrag richting geven en is belangrijk voor het overeind houden en versterken van het sociale regeneratievermogen van een samenleving.

Naast de sociale en culturele hulpbronnen spelen ook de zogenaamde hulpbronnen in de omgeving een belangrijke rol. Deze zijn in tegenstelling tot de sociale hulpbronnen 'fysieker, tastbaarder' van aard. Ze hebben betrekking op de ruimtelijke verdeling van voorzieningen (in de breedste zin van het woord), mogelijkheden voor vervoer en de kwaliteit van de woonomgeving.

Sociaal-cultureel kapitaal
Maatschappelijke participatie
Politieke participatie
Economische participatie
Veiligheid
Wonen
Woonomgeving
Gezondheid(szorg)
Gezonde leefstijl
Onderwijs
Kunst & cultureel erfgoed

2.1 Maatschappelijke participatie

Mensen ontwikkelen zich door te participeren in netwerken. Daardoor krijgen ze toegang tot hulpbronnen die ze individueel niet zouden kunnen bereiken. Dat kunnen netwerken zijn binnen kleine, min of meer gesloten eenheden (familie, klas, voetbalclub), maar ook grotere en meer open netwerken. Participatie in sociale netwerken is van belang voor het welzijn van mensen, maar ook voor economische productiviteit en groei.

Doelen

- Iedereen participeert in de samenleving via onderling verbonden netwerken.
- Burgers zijn betrokken bij de samenleving.
- Iedereen heeft het recht om zijn eigen identiteit en diversiteit te koesteren en uit te dragen, in woord en gedrag, zolang dit anderen niet beperkt om hetzelfde te doen.

2.2 Politieke participatie

Burgers participeren op verschillende manieren in de samenleving: sociaal, economisch, maar ook politiek. Politieke participatie draait om de mate waarin burgers betrokken zijn bij de besluitvorming die henzelf als individu en de samenleving als geheel aangaat. Interesse in of betrokkenheid bij politieke processen is een voorwaarde om zeggenschap te kunnen hebben in politieke besluitvorming. Daarin speelt het vertrouwen dat de burger heeft in de politiek (met name de Tweede Kamer) een belangrijke rol.

Doelen

- Elke burger heeft zeggenschap in politieke besluitvorming die hem of haar en de samenleving en haar toekomst aangaat en heeft toegang tot de daarvoor noodzakelijke informatie.
- De burger heeft de (morele) plicht om gebruik te maken van de zeggenschap in politieke besluitvorming.
- De burger heeft vertrouwen in de politiek en haar instituties.

2.3 Economische participatie

Het hebben van werk vormt één van de belangrijkste ordende principes in onze Westerse samenleving. Het biedt eerst en vooral aan de meeste burgers de mogelijkheid om inkomen te verwerven. Daarnaast kan het hebben van werk bijdragen aan de behoefte van mensen om zichzelf te ontwikkelen en biedt het toegang tot allerlei sociale netwerken.

Doelen

- Burgers zijn in staat om zich economisch staande te houden.
- Er leeft niemand onder de armoedegrens.
- Iedereen heeft gelijke rechten op economische hulpmiddelen en toegang tot basisvoorzieningen en eigendomsrechten.

2.4 Kunst en Cultuur

In brede zin kunnen kunst en cultuur gezien worden als dragers of uitingen van bestaande normen en waarden binnen het sociaal-culturele kapitaal. Het gaat daarbij over het beschermen, bewaren en opnieuw inbedden van in de tijd en ruimte vastgelegde culturele uitingen (erfgoed). De beschikbaarheid van kunst en cultuur in de omgeving heeft verschillende positieve effecten voor de lokale gemeenschap. Allereerst maakt het de woonomgeving aantrekkelijk voor de eigen bevolking. Daarnaast kan het een aanzuigende werking hebben op mensen van buiten de gemeente.

Doelen

- Het culturele aanbod is voldoende groot, evenals de diversiteit.
- Het culturele erfgoed wordt beschermd en versterkt.
- Iedereen kan actief of passief deelnemen aan culturele uitingen of activiteiten.

2.5 Gezondheidszorg

Eén van de voorwaarden voor een duurzame samenleving is een gezonde bevolking, zowel lichamelijk en psychisch. Kwalitatief goede en toegankelijke gezondheidszorg is een basisrecht. Het is dan ook zaak om de kwaliteit en toegankelijkheid van de collectieve gezondheidszorg te garanderen en te bewaren. Gezondheid is zowel een individueel als een collectief goed en een goede gezondheid draagt bij aan het welzijn en welbevinden van burgers.

Doelen

- De bevolking is lichamelijk en geestelijk gezond.
- De bevolking voelt zich gezond.
- De gezondheidszorg is van goede kwaliteit en toegankelijk en betaalbaar voor iedereen.

2.6 Gezonde leefstijl

Eén van de voorwaarden voor een duurzame samenleving is een gezonde bevolking, zowel lichamelijk en psychisch. Een goede gezondheid draagt bij aan het welzijn en welbevinden van burgers. De verantwoordelijkheid voor een gezonde samenleving ligt deels bij de overheid die moet zorgen voor een goede en toegankelijke gezondheidszorg, maar zeker ook bij de individuele burgers die verantwoordelijk zijn voor een gezonde leefstijl. Leefstijl wordt in toenemende mate gerelateerd aan gezondheid. De inzet op preventieve gezondheidszorg neemt steeds grotere vormen aan in plaats van alleen op gevolgenbestrijding.

Doelen

- Iedereen heeft een eigen verantwoordelijkheid voor een gezonde leefstijl.

2.7 Veiligheid

Zowel het individu als de samenleving hebben een bepaalde mate van veiligheid nodig om goed te kunnen functioneren. Veiligheid gaat over bescherming tegen geweld, criminaliteit of verkeersongevallen, maar ook over veiligheid in en rondom het huis. Het is zinvol om een onderscheid te maken tussen min of meer geobjectiveerde (on)veiligheid in termen van risico's om ergens slachtoffer van te worden en de subjectieve beleving van veiligheid, het (on)veiligheidsgevoel.

Doelen

- De kans om slachtoffer te worden van geweld, misbruik, misdaad en ongelukken is verwaarloosbaar.
- Iedereen voelt zich veilig.
- Iedereen kan aanspraak maken op rechtshandhaving.

2.8 Onderwijs

Onderwijs is van groot belang voor de ontwikkeling van onze (kennis)samenleving en haar individuele burgers en is gericht op het overbrengen van kennis, vaardigheden en attitudes. Het onderwijs heeft drie hoofdfuncties: kwalificatie, selectie en allocatie en socialisatie. Formeel onderwijs vindt meestal plaats in bestaande onderwijsinstellingen, maar gebeurt uiteraard ook in meer informele setting zoals het gezin, de sportvereniging en het buurthuis. Om in te kunnen blijven spelen op de maatschappelijke behoeften en de behoeften van de arbeidsmarkt moet het onderwijs continu in ontwikkeling blijven.

Doelen

- Iedereen heeft toegang tot een kwalitatief goede vorm van onderwijs of scholing die past bij zijn of haar capaciteiten.
- Iedereen draagt er zorg voor dat zijn of haar competenties (blijven) aansluiten op maatschappelijke behoeften.
- Iedereen heeft minimaal een startkwalificatie.
- Het onderwijs sluit aan op de maatschappelijke behoefte.

2.9 Woonomgeving

Het hebben van een prettige woonomgeving vormt in iedere samenleving een belangrijke voorwaarde om als burger te kunnen functioneren. Daarbij gaat het om meer dan het spreekwoordelijke dak boven het hoofd. Het gaat ook om de kwaliteit van de woonomgeving: veilig, gezond en waar publieke en dagelijkse voorzieningen in voldoende mate aanwezig zijn. Binnen deze voorraad is de aandacht gericht op de aanwezigheid van voorzieningen, de tevredenheid met de woonomgeving en de ervaren hinder in woonomgeving.

Doelen

- Publieke en dagelijkse voorzieningen zijn bereikbaar en toegankelijk voor iedereen.
- Iedereen is tevreden met de woonomgeving waar hij of zij woont: veilig, aangenaam en gezond.

2.10 Wonen

Het hebben van goede huisvesting vormt in iedere samenleving een belangrijke voorwaarde om als burger te kunnen functioneren. Iedereen heeft recht op een kwalitatief goede en betaalbare woning. Binnen deze voorraad is aandacht voor de betaalbaarheid van woningen, de tevredenheid en de mate waarin er sprake is van woningverloop.

Doelen

- Iedereen is tevreden met de woning waar hij of zij woont: veilig, aangenaam en gezond.
- Iedereen heeft toegang tot een betaalbare woning van goede kwaliteit.

3 Ecologisch kapitaal

In het ecologisch kapitaal is de aandacht gericht op (het functioneren van) de verschillende ecosystemen. Deze dienen over voldoende veerkracht te beschikken om de natuurlijke en menselijke verstoringen op te kunnen vangen zonder dat dit leidt tot onherstelbare schade aan één van de vier ecosysteemfuncties: regulatiefunctie, habitatfunctie, productiefunctie en informatiefunctie. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden tussen de functies die geleverd worden aan de natuur en aan de mens.

Er is gekozen voor een ecosysteembenadering waarbij de kwaliteit en kwantiteit van de geleverde ecosysteemfuncties centraal staat. In de regulatiefunctie wordt gekeken naar het vermogen van de natuurlijke omgeving om bodem, water en lucht te zuiveren van verontreinigende stoffen. De regulatiefunctie staat aan de basis van de andere drie ecosysteemfuncties. Zo bepaalt de

kwaliteit van de abiotische elementen bodem, water en lucht in sterke mate de mogelijkheden van de natuur die er kan gedijen, maar ook hoe goed de mens gebruik kan maken van bijvoorbeeld de bodem voor het verbouwen van landbouwgewassen.

De habitatfunctie is in eerste instantie gericht op het bieden van leefruimte aan planten en dieren. Daarbij wordt gekeken naar de kwaliteit van de natuur in de vorm van het voorkomen van planten en dieren (de biodiversiteit) en de kwantiteit van de natuur (oppervlakte natuurgebieden). De mens heeft haar eigen habitatfunctie voor een groot deel zelf vormgegeven met de gebouwde omgeving als resultaat. Binnen deze gebouwde omgeving vindt ook aantasting van de functie plaats met hinder en calamiteiten tot gevolg.

Door de informatiefunctie van het ecosysteem krijgt het ecosysteem een belevingswaarde voor de mens. Dit komt vooral tot uiting in recreatie, maar ook bijvoorbeeld in kennis over de natuur. De informatiefunctie van het ecosysteem komt terug in de voorraad natuur en landschap.

Binnen de productiefunctie kijken we naar het gebruik die de mens van de natuur maakt voor de winning van grondstoffen en energie. Het gebruik van grondstoffen is geoperationaliseerd door middel van de productie van afvalstoffen, waarbij het zowel gaat om minder afval te produceren en dat wat geproduceerd wordt nuttiger te gebruiken. In de voorraad energie wordt gekeken naar zowel het gebruik van energie als naar de manier waarop deze energie wordt opgewekt. Beide voorraden hebben een relatie met de schaarste aan grondstoffen en de klimaatverandering.

Voorraden Ecologisch kapitaal
Bodem
Water
Lucht
Externe veiligheid en hinder
Natuur en landschap
Energie
Afval en grondstoffen

3.1 Bodem

De kwaliteit van de bodem heeft betrekking op de bovenste grondlaag waarin menselijke en biologische processen plaatsvinden. Door veranderingen in de structuur en verontreinigingen van deze grondlaag kunnen deze processen verstoord raken. Een te veel aan bepaalde stoffen leidt tot onder andere vermesting, verzuring en de verspreiding van milieugevaarlijke stoffen zoals zware metalen en bestrijdingsmiddelen.

Doelen

- De bodem is vrij van stoffen die qua aard of hoeveelheid schadelijk zijn voor de mens of natuur.
- De structuur van de bodem is zodanig dat de draagkracht en buffercapaciteit behouden blijven.

3.2 Water

Schoon water is belangrijk voor het in stand houden van leven. Zowel de mens als de natuur maken gebruik van oppervlakte- en grondwater. In de praktijk van gemeenten kijken we vooral naar de kwaliteit van oppervlaktewater. Deze kwaliteit wordt beïnvloed door de aanwezigheid van verontreinigende stoffen. Daarnaast wordt gekeken naar het voorkomen van natuurlijk leven in het oppervlaktewater.

Doelen

- Aquatische ecosystemen worden behoeft voor verdere achteruitgang en worden beschermd en verbeterd.
- Het oppervlaktewater is vrij van stoffen die qua aard of hoeveelheid schadelijk zijn voor de mens of natuur.
- Het grondwater is vrij van stoffen die qua aard of hoeveelheid schadelijk zijn voor de mens of natuur.
- Er is voldoende water voor de natuur en menselijke activiteiten, doordat water voldoende wordt vastgehouden en de mens efficiënt gebruik maakt van het beschikbare water.

3.3 Lucht

De kwaliteit van lucht heeft invloed op de gezondheid van mensen en de ontwikkeling van de natuur. De luchtkwaliteit wordt beïnvloed door emissies die vrijkomen bij vrijwel alle menselijke activiteiten. Belangrijke emissiebronnen zijn industrie, verkeer en landbouw. Schade aan de gezondheid ontstaat door zowel kortdurende blootstelling aan hoge concentraties van vervuilende stoffen als door langdurige blootstelling aan relatief lage concentraties.

Doelen

- De gemeente is klimaatneutraal doordat emissies van broeikasgassen gereduceerd zijn.

- De lucht is vrij van stoffen die qua aard of hoeveelheid schadelijk zijn voor de mens of natuur.

3.4 Externe veiligheid en hinder

De voorraad externe veiligheid en hinder gaat vooral over de vraag of de burger in zijn/haar dagelijks functioneren overlast ondervindt in de vorm van licht, geluid of externe risico's. Daarbij kijken we zowel naar de meetbare als naar de ervaren overlast. Risico's worden gevormd doordat mensen slachtoffer kunnen worden van een (natuur)ramp. Overlast en risico's kunnen leiden tot fysieke of psychische gezondheidsklachten.

Doelen

- Er vindt geen verstoring (in de vorm van geluid, geur of licht) plaats die schadelijk is voor mens of natuur.
- De kans dat er slachtoffers vallen en/of (grootschalige) economische schade optreedt bij een calamiteit is minimaal.
- De effecten van klimaatverandering zijn beheersbaar doordat voldoende maatregelen in de ruimtelijke inrichting zijn genomen.

3.5 Natuur en landschap

In de voorraad natuur en landschap staat het behoud van de natuurlijke biodiversiteit en de recreatieve functie voor de mens centraal. Daarbij wordt gekeken naar de kwantiteit en kwaliteit van de natuur.

Doelen

- In (natuurlijke) biotopen is een natuurlijke en gebalanceerde verscheidenheid aan plant- en diersoorten aanwezig.
- Het landschap is aantrekkelijk en bereikbaar voor mensen om er te kunnen ontspannen en recreëren.
- Natuurgebieden zijn voldoende groot en met elkaar verbonden zodat populaties in stand gehouden worden en uitwisseling van soorten plaats kan vinden.

3.6 Energie

Energie is van belang voor het functioneren van onze samenleving. Het energiesysteem is aan het veranderen als gevolg van zorgen rondom klimaatverandering en de beschikbaarheid van fossiele brandstoffen. Dit geeft noodzaak om zuiniger om te gaan met energie en te zoeken naar alternatieve en hernieuwbare bronnen van energie.

Doelen

- Alle geconsumeerde energie is afkomstig uit hernieuwbare bronnen en voor zover mogelijk afkomstig uit de eigen regio.
- Huishoudens gebruiken zo min mogelijk energie.

- Bedrijven en organisaties richten hun gebouwen en processen zo in dat energiegebruik zo laag mogelijk en efficiënt is.

3.7 Afval en grondstoffen

De hoeveelheid huishoudelijk afval per inwoner is verviervoudigd sinds 1950. Deze berg afval moet op één of andere manier verwerkt worden. Het nuttig toepassen van afvalstoffen spaart grondstoffen én energie uit. Hierdoor vermindert onder meer de uitstoot van CO₂. Ook hoeft er minder afval te worden verbrand of gestort. Dat leidt weer tot minder nadelige milieueffecten.

Doelen

- Het vrijkomen van afval wordt zoveel mogelijk beperkt en het afval dat vrijkomt, wordt zo veel mogelijk gescheiden ingezameld zodat het verwerkt en gerecycled kan worden.
- Consumenten maken efficiënt gebruik van producten onder andere door middel van hergebruik en levensduurverlenging.
- Bedrijven maken efficiënt gebruik van grondstoffen en zetten waar mogelijk secundaire grondstoffen in.

4 Economisch kapitaal

Brede welvaart omvat alles wat mensen van waarde vinden. Het begrip is dus aanzienlijk breder dan het begrip materiële welvaart in de vorm van inkomen en consumptie. Essentieel is dat keuzes gemaakt moeten worden over de inzet van eindige middelen: een keuze voor het één gaat doorgaans ten koste van iets anders.

In de visie van Telos op duurzame ontwikkeling wordt reeds rekening gehouden met deze principes, middels de opbouw van het driekapitalen model. Voor het economisch kapitaal wordt derhalve de focus gelegd op de bevordering van welvaart in enge zin.

Binnen het economisch kapitaal staat het functioneren van de regionale economie centraal. De focus is gericht op behoud en versterking van het vermogen van een regio om voldoende inkomen te genereren. Of een

regio daar ook daadwerkelijk in slaagt, is afhankelijk van de vraag of de regio als gebied én de bedrijven in de regio er in slagen zich in de internationale concurrentiestrijd een goede uitgangspositie te verwerven. Het concurrerend vermogen van een regio wordt in belangrijke mate bepaald door het samenspel van de economische structuur en het regionale vestigingsklimaat, waaronder ook het beschikbare arbeidskapitaal in de regio valt.

Niet alleen de behoeften en de waardering van het bedrijfsleven van het regionale productiemilieu zijn aan veranderingen onderhevig, dat geldt ook voor het regionale productiemilieu zelf. Dat is geen statisch geheel. Aanleg van wegeninfrastructuur ontsluit nieuwe gebieden, investeringen in de kennisinfrastructuur verhoogt de aantrekkelijkheid van de regio voor kennisintensieve bedrijven, verbeteringen in het woon- en leefklimaat maakt een regio aantrekkelijker dan woonplaats voor werknemers. Het ter beschikking stellen door regionale overheden van investeringspremies aan bedrijven heeft invloed op de locatiekeuze van bedrijven en op de waardering van reeds gevestigde bedrijven van hun huidige locatie. Op veel plaatsen in Nederland zijn inmiddels herstructurerings- of transformeringstrajecten gestart.

Voorraden Economisch kapitaal

Arbeid

Ruimtelijke vestigingsvoorwaarden

Concurrentievermogen

Kennis

Infrastructuur en bereikbaarheid

4.1 Arbeid

Arbeid refereert aan het vermogen van de mens om een bijdrage te leveren aan het productieproces van goederen en diensten. De kwaliteit (kennis, ervaring, creativiteit) en de (kwantitatieve) beschikbaarheid van mensen die kunnen en willen werken is dan ook een cruciale economische factor.

Doelen

- De vraag naar en het aanbod van arbeid zijn in evenwicht, kwalitatief en kwantitatief
- Het arbeidspotentieel van de totale potentiële beroepsbevolking wordt benut.

Werk is gezond: arbeidsomstandigheden zijn goed en langdurig ziekteverzuim en uitstroom t.g.v. arbeidsongeschiktheid worden voorkomen.

4.2 Ruimtelijke vestigingsvoorwaarden

De beschikbaarheid, segmentatie en kwaliteit van bedrijventerreinen en de beschikbaarheid en kwaliteit van bedrijfsruimten en kantoorgebouwen. Bedrijventerreinen worden meegenomen als kapitaalgoed, ze fungeren immers niet als een directe input in het productieproces, maar als randvoorwaarde voor het goed functioneren van de regionale economie.

Doelen

- Er is voldoende ruimte (terreinen, bedrijfspanden) beschikbaar voor vestiging van bedrijven.
- De beschikbare ruimte voor bedrijvigheid wordt optimaal beheerd.

4.3 Concurrentievermogen

De kracht van een lokale en regionale economie wordt in belangrijke mate bepaald door de in die gemeente/regio aanwezige bedrijvigheid. De samenstelling moet zodanig zijn dat deze economische groei kan genereren, maar ook conjuncturele schokken kan opvangen. Daarnaast moet er sprake zijn van voldoende dynamiek en vernieuwing.

Doelen

- De economische structuur is dynamisch en veerkrachtig in het licht van veranderende marktomstandigheden, mede door de komst van startende ondernemingen en zich nieuw vestigende ondernemingen.

4.4 Infrastructuur en bereikbaarheid

In onze 'hoog mobiele' samenleving speelt bereikbaarheid en de daarbij behorende infrastructuur in al zijn verschijningsvormen een steeds crucialere rol. Dat geldt niet alleen voor het economisch functioneren van onze samenleving, maar evenzogoed voor het sociaal functioneren.

Doelen

- Bedrijven, voorzieningen, instellingen en economische centra zijn goed bereikbaar, dan wel ontsloten via de weg, het spoor, het water, de lucht en de ICT.
- Mensen hebben toegang tot betrouwbare en duurzame vervoersmogelijkheden.

4.5 Kennis

Bij de voorraad kennis gaat het primair om de kennis die gebruikt wordt in het productieproces. Onderscheid tussen kennis die arbeidskrachten bezitten (human capital), en kennis die opgesloten zit in kapitaalgoederen. Voor het op peil houden van het kennisniveau van bedrijven en beroepsbevolking is een goede kennisinfrastructuur noodzakelijk.

Doelen

- De kennisinfrastructuur, zowel in bedrijven als in het hoger onderwijs, is van een hoog niveau en ondersteunt de bedrijvigheid.
- Het creatieve, adaptieve en innovatieve vermogen van werknemers en werkgevers van en in bedrijven en organisaties als geheel, wordt voortdurend versterkt.
- Investerings van bedrijven zijn gericht op voortdurende vernieuwing van producten, productieprocessen en dienstverleningsprocessen, opdat de continuïteit van de onderneming gewaarborgd is.

HET **pon | telos**

OPGERICHT IN
1947

GEVESTIGD IN
TILBURG

KENNISONDERNEMING

STICHTING ZONDER WINSTOOGMERK

AANTAL MEDEWERKERS

30

INTENSIEVE SAMENWERKINGEN

MET UNIVERSEITEN EN ANDERE
KENNISINSTELLINGEN

SPECIFIEKE THEMA'S

- > VEERKRACHT
- > RUIMTE EN ENERGIE
- > OMGEVING
- > ARBEID
- > CULTUUR
- > ERFGOED
- > MIGRATIE
- > PARTICIPATIE
- > JEUGD
- > STURING

ONZE OPDRACHTGEVERS

- > PROVINCIES
- > GEMEENTEN
- > ZORG- EN WELZIJNSINSTELLINGEN
- > FONDSEN

HET
pon | telos

Over het PON & Telos

Maatschappelijke besluitvorming verbeteren

Wij zijn een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. We zijn van data, feiten en cijfers, maar geven die altijd een gezicht. Waarbij iedere stem telt. Voorkeuren en meningen halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzaamheid: de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven, nu en in de toekomst.

Met een multidisciplinair en creatief team van bijna 30 adviseurs en onderzoekers werken we vooral voor lokale en regionale overheden in Nederland (met een sterke kennispositie in Noord-Brabant), maar ook voor corporaties, banken, zorg- en welzijnsinstellingen, fondsen en maatschappelijke organisaties. We werken daarbij intensief samen met universiteiten en andere kennisinstellingen en zijn officieel partner van Tilburg University. Met onze kennis en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.

Stationsstraat 20c
5038 ED Tilburg
+31 (0)13 535 15 35
info@hetpon-telos.nl
hetpon-telos.nl